

ระเบียบวิธีวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไปสู่เมืองนี้ ได้อาศัยข้อมูลในโครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบท (Rural Manpower Utilization) ของครัวเรือนชาวนาในภาคต่าง ๆ ของประเทศเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ซึ่งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้ดำเนินการวิจัยและเก็บข้อมูลร่วมกับสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปัจจุบันสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นที่เก็บข้อมูลที่ทำกรวิจัยทางสังคมทั้งหมด

การเลือกตัวอย่างในการศึกษา

โครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบทของครัวเรือนภาคต่าง ๆ ของประเทศได้เลือกตัวอย่างที่จะศึกษาโดยมีจุดประสงค์ขั้นแรก คือศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านในภาคต่าง ๆ ในรอบแรกในปี พ.ศ. 2512-2513 ได้ศึกษาวิจัยใน 3 ภาค คือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง และในรอบที่ 2 ปี พ.ศ. 2513-2514 ได้ทำการศึกษาวิจัยอีกคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ จากจุดประสงค์เพื่อต้องการเปรียบเทียบการใช้กำลังงานของคนในชนบท จึงได้เลือกจังหวัดที่คิดว่าเป็นตัวแทนของภาคนั้น ๆ โดยพิจารณาถึงลักษณะที่ตั้ง การประกอบอาชีพ ที่มีส่วนคล้ายคลึงกับหมู่บ้านอื่น ๆ ภายในภาคนั้นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งนักวิจัยอาวุโสจากสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติและสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้เลือก

จังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่างของการศึกษาในโครงการวิจัยการใช้กำลังคนในชนบทของ
ครัวเรือนในรอบแรก ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ขอนแก่น และอยุธยา ส่วนในรอบที่สองได้
เลือกศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์ ปราจีนบุรี นครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา

การเลือกตัวอย่างหมู่บ้านที่จะเป็นตัวแทนของแต่ละจังหวัดภายในภาคนั้น นักวิจัย
ได้ใช้วิธีการศึกษาขั้นแรกพิจารณาความเหมาะสม ร่วมกับเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอ
เพื่อเลือกหมู่บ้านในตำบลที่เหมาะสม กล่าวคือ หมู่บ้านในแต่ละจังหวัดจะเลือกหมู่บ้าน 2 แห่ง
ซึ่งขนาดของหมู่บ้านไม่ใหญ่เกินไปสำหรับนักวิจัยชาย 2 คนที่จะประจำในทั้งสองหมู่บ้านได้
ทำการศึกษาย่างทั่วถึง หมู่บ้านทั้งสองแห่งจะมีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง
จะมีลักษณะเป็นหมู่บ้านแบบประเพณี และอีกหมู่บ้านหนึ่งค่อนข้างใหม่กว่า และมีสภาพทาง
เศรษฐกิจและสังคมต่างกันพอสมควร แล้วก็ทำการศึกษาทุกครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้านที่ทำการ
เลือกไว้

สำหรับในรอบที่สอง ตัวอย่างทั้งสี่จังหวัดได้เลือกหมู่บ้านที่ทำการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

คือ

จังหวัดกาฬสินธุ์	อำเภอยางตลาด	หมู่บ้านหนองขาว หมู่บ้านนาเชือกเหนือ
จังหวัดปราจีนบุรี	อำเภอศรีมหาโพธิ์ กิ่งอำเภอโคกปีบ	หมู่บ้านโคกกระเจียว (เกาะเค็ด) หมู่บ้านสระมะเขือ
จังหวัดนครศรีธรรมราช	อำเภอดงสูง	หมู่บ้านตกล โศกทาน บ้านเล หมู่บ้านโคกกรวด
จังหวัดสงขลา	อำเภอหาดใหญ่	หมู่บ้านปูเตาะ หมู่บ้านหนองบัว

ขอบเขตในการศึกษา

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะทำการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านในเขตจังหวัดปราจีนบุรีและ
กาฬสินธุ์เท่านั้น โดยมีหมู่บ้านที่ทำการศึกษา 4 หมู่บ้าน และใช้ครัวเรือนเป็นหน่วยที่ใช้ใน

การศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จังหวัดกาฬสินธุ์	หมู่บ้านหนองขาว	จำนวนครัวเรือน	64 ครัวเรือน
	หมู่บ้านนาเชือกเหนือ	"	136 "
จังหวัดปราจีนบุรี	หมู่บ้านโคกกระเจียว	"	146 "
	(เกาะเค็ด)		
	หมู่บ้านสระมะเขือ	"	146 "
รวมครัวเรือนที่ทำการศึกษาทั้งหมด			492 ครัวเรือน

การที่เลือกศึกษาเพียงจังหวัดสองแห่งนี้ ก็เพราะต้องการศึกษาอย่างละเอียดในสภาพทางสังคม-เศรษฐกิจโดยทั่วไป อันจะใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในหมู่บ้านที่มีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดทัศนคติต่อการย้ายถิ่นขึ้น และเหตุผลอีกประการหนึ่ง ผู้เขียนในฐานะนักวิจัยผู้ช่วยได้ไปประจำหมู่บ้านในจังหวัดปราจีนบุรีตามโครงการรอบที่สอง 1 ปีเต็ม ในโอกาสเดียวกัน ได้มีโอกาสไปเยี่ยมหมู่บ้านที่วิจัยที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ตลอดจนการสัมมนาในวิชาที่เรียนเกี่ยวกับลักษณะทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านที่ไปทำการวิจัยมาแล้วอย่างละเอียด ผู้เขียนจึงเห็นว่ามีความรู้พอที่จะศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านในจังหวัดทั้งสอง

วิธีการศึกษาวิจัย

นักวิจัยผู้ช่วยทุกหน่วยได้รับการอบรมเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย การศึกษาชีวิตในหมู่บ้าน จากนักวิจัยจากสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ กองวางแผนกำลังคน สภาพพัฒนาการ-เศรษฐกิจแห่งชาติ และภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทุกหน่วย นักวิจัยผู้ช่วยจะประกอบไปด้วยนิสิตชั้นปริญญาโทบัณฑิตทางสังคมวิทยาหนึ่งคน และเศรษฐศาสตร์เกษตรอีกหนึ่งคน และก่อนที่จะออกไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้าน นักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ทำการสำรวจหมู่บ้านตัวอย่าง อย่างคร่าว ๆ ก่อน หลังจากนั้น นักวิจัยผู้ช่วยได้เข้าไปอยู่ในหมู่บ้าน และใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้าน

ตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัยหนึ่งปี นักวิจัยผู้ช่วยจะอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแต่ละแห่งสลับกันไปตลอดระยะเวลา โดยปกติจะอยู่ในหมู่บ้านหนึ่ง 2 - 3 วัน และย้ายไปอีกหมู่บ้านหนึ่งในช่วงเวลาเท่า ๆ กัน เพื่อเก็บข้อมูล วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ตลอดระยะเวลาการวิจัย คือระหว่างวันที่ 15 มิถุนายน 2513 ถึง 15 มิถุนายน 2514

ฉะนั้น การศึกษาในโครงการการใช้แรงงานในชนบทแบ่งออกเป็น 2 วิธีการวิจัย คือ แบบการสังเกตโดยมีส่วนร่วม (participant observation) ในหมู่บ้านระยะยาวตลอดเวลา 1 ปี และอีกวิธีการหนึ่ง โดยการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนด้วยแบบสอบถาม (questionnaire) และตามแนวแบบสอบถาม (interview guide) ในระหว่างการปฏิบัติงานในสนามนั้น นักวิจัยผู้ช่วยทุกหน่วยจะกลับมาสัมภาษณ์ที่สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุก ๆ สองเดือน เพื่อแก้ปัญหา เสนอแนะ และให้คำปรึกษาในการปฏิบัติงานต่อไป ตลอดจนนักวิจัยอาวุโส ชำนาญการ และผู้เชี่ยวชาญจากสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติได้ไปเยี่ยมหมู่บ้านที่ทำการวิจัยตลอดระยะเวลาที่ทำงานอยู่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก. แบบสอบถามเกี่ยวกับการย้ายถิ่น

ลักษณะของคำถามเกี่ยวกับการย้ายถิ่นนี้ ส่วนใหญ่สอบถามเกี่ยวกับทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในการย้ายถิ่น เนื้อหาส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะของบุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่ย้ายออกจากบ้านเป็นการถาวร เช่น อายุ การศึกษา อาชีพ สถานที่อยู่ใหม่
2. สาเหตุของการย้ายถิ่นของบุตร และความเห็นชอบของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของบุตร
3. ประวัติการย้ายถิ่นของหัวหน้าครัวเรือน
4. ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการใช้ชีวิตในกรุงเทพมหานคร กับในหมู่บ้าน สำหรับผู้ที่ไม่เคยไปกรุงเทพฯ ก็ให้ถามได้โดยเอาคำตอบจากจินตนาการของคนที่อยู่

5. ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองของเด็กหนุ่มสาว และคนทั่วไปในหมู่บ้าน

6. ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับปัญหาทางด้านการประชากรในหมู่บ้าน

ข. แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะสังคมและเศรษฐกิจในหมู่บ้าน (Socio-economic profile)

เป็นแบบที่ใช้ในการสัมภาษณ์รายละเอียดต่าง ๆ จากครัวเรือนในหมู่บ้าน ตัวอย่าง เนื้อหาที่สำคัญ ซึ่งเป็นส่วนประกอบในแบบสอบถามประกอบด้วย

1. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน สมาชิกที่อยู่ในกำลังแรงงาน อายุ การศึกษา สถานที่เกิด
2. บุตรของหัวหน้าครัวเรือนที่ออกจากบ้านไปทำงานที่อื่นเป็นการถาวร
3. อาชีพหลักและรองของหัวหน้าครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือน รวมทั้งรายได้
4. ลักษณะการถือครองที่ดิน
5. จำนวนรายได้จากผลผลิตของอาชีพหลักและอาชีพรอง

ค. แนวแบบสอบถามเกี่ยวกับการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (interview guide)

เป็นรายงานที่นักวิจัยผู้ช่วยรายงานต่อสถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย

1. รายงานประจำวันและประจำเดือน (field notes and monthly reports)
2. รายงานทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้านที่วิจัย (general overviews of the village area)
3. ประวัติการถือครองที่ดิน (Land-Holding history)
4. ลักษณะแบบชีวิตของครัวเรือนตัวอย่าง (Descriptive accounts of life in typical households)
5. ผู้นำในหมู่บ้าน (Leadership)
6. กลุ่มและสมาคมในหมู่บ้าน (village social associations)
7. การนำเอาของใหม่มาใช้ในหมู่บ้าน (innovation)

ข้อจำกัดของข้อมูลที่ทำการศึกษา

ข้อมูลที่น่ามาศึกษาวิจัยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อจำกัดที่สำคัญ ๆ บางประการ คือ

1. เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากการสำรวจวิจัยเรื่อง "การใช้แรงงานในชนบท" สำหรับข้อมูลอื่น ๆ ก็เป็นส่วนเสริมโครงการวิจัยใหญ่นั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงมิได้มีการวางแผนในการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทต่อการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง" อย่างละเอียดลึกซึ้ง

2. จำนวนครัวเรือนตัวอย่างที่ได้ทำการสำรวจวิจัยมาแล้ว มีจำนวนไม่มากพอที่จะวิเคราะห์อย่างละเอียดในเชิงสถิติ ฉะนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงพยายามที่จะใช้การบรรยายลักษณะต่าง ๆ ซึ่งผู้เขียนมีส่วนร่วมศึกษา และอธิบายตัวเลขทางสถิติเท่าที่มีอยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการศึกษาในหมู่บ้านต่าง ๆ มาแล้ว ได้กำหนดรหัสและให้รหัสในแบบลงรหัส เพื่อนำไปเจาะบัตรสถิติข้อมูลบางส่วนก็นำไปแยกบัตรตามรหัสจากเครื่องแยกบัตร ส่วนข้อมูลที่ต้องการจะทำตารางกำหนดประเภทก็เขียนโปรแกรมเพื่อใช้เครื่องคำนวณหาจำนวนและอัตราส่วนย่อย

เนื่องจากการศึกษาหมู่บ้าน 4 แห่งในจังหวัดปราจีนบุรี และกาฬสินธุ์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนต่อการย้ายถิ่นของเด็กหนุ่มสาวเข้าสู่เขตเมือง เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และทำให้ขนาดของตัวอย่างของแต่ละท้องที่การวิจัยมีจำนวนมากพอ ผู้เขียนจึงรวมเขต 2 หมู่บ้านในจังหวัดเดียวกันมาใช้ในการวิเคราะห์ ทั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านในจังหวัดปราจีนบุรีตั้งอยู่ห่างกัน 10 กิโลเมตร และหมู่บ้านในจังหวัดกาฬสินธุ์ห่างกัน 5 กิโลเมตร ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมไม่ต่างกันมากนัก ดังนั้น ในการศึกษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านใน 2 จังหวัดดังกล่าวมีจำนวนดังนี้

จังหวัดกาฬสินธุ์	หมู่บ้านหนองกาว	64 ครัวเรือน
	หมู่บ้านนาเชือกเหนือ	136 "
	รวม	200 "
จังหวัดปราจีนบุรี	หมู่บ้านเกาะเค็ด	146 ครัวเรือน
	หมู่บ้านสระมะเขือ	146 "
	รวม	292 "
	รวมทั้งสิ้น	492 ครัวเรือน

การวิเคราะห์ตัวเลขต่าง ๆ จะอาศัยประสบการณ์จากการศึกษาแบบมีส่วนร่วม
ในหมู่บ้านที่วิจัยของผู้เขียน โดยใช้ตัวเลขจากตารางเป็นพื้นฐาน เพื่อหาแบบแผนและ
ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

ลักษณะทั่วไปของหมู่บ้านที่ทำการวิจัย

หมู่บ้านที่ทำการวิจัย มีลักษณะโดยทั่วไปดังต่อไปนี้

จังหวัดปราจีนบุรี

ก. หมู่บ้านโคกกระเจียว (เกาะเค็ด) ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลหนองโพรง อำเภอ
ศรีมหาโพธิ์ อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตก 5 กิโลเมตร หมู่บ้านนี้ประกอบด้วย
คนที่สืบเชื้อสายมาจากประเทศเขมร อันสืบเนื่องมาจากการถูกกวาดต้อนในสมัยเจ้าพระยา
มหากษัตริย์ศึก ก่อนปี พ.ศ. 2325 และการอพยพตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ เมื่อประมาณ
60 กว่าปีมานี้ หมู่บ้านมีครัวเรือนที่ทำการสำรวจทั้งหมด 146 ครัวเรือน กระจัดกระจาย
กันไปตามไรนาเป็นกลุ่ม ๆ คล้ายเกาะกลางทะเล ฉะนั้น แต่ละกลุ่มจึงเรียกเป็นเกาะ ๆ
เช่น เกาะเค็ด เกาะคอนกอไผ่ เกาะโคกกระเจียว เป็นต้น หมู่บ้านนี้จะเรียกว่า

"หมู่บ้านเกาะเค็ด" ตลอดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ข. หมู่บ้านสระมะเขือ ตั้งอยู่หมู่บ้านที่ 1 ตำบลโคกปี่ กิ่งอำเภอกอเขื่อน (เพ็ญตั้ง เป็นกิ่งอำเภอ โดยแยกการปกครองออกจาก อำเภอศรีมหาโพธิ์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2513) หมู่บ้านนี้ประกอบไปด้วยคนที่สืบเชื้อสายมาจากประเทศลาว เรียกตัวเองว่า "ลาวพวน" เป็นหมู่บ้านที่เพ็ญตั้งขึ้นมาประมาณ 60 ปีมานี้เอง โดยอพยพมาจากหมู่บ้าน ข้างเคียงและจังหวัดอื่น ส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มบ้านลาวพวนเช่นกัน ใช้ภาษาลาวพวนพูดกันใน หมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีจำนวนครัวเรือน 146 ครัวเรือน กระจุกกระจายเข้าไปในกลางป่า ละเมาะ แยกกลุ่มบ้านใหญ่ก็รวมกันเป็นกระจุก

จังหวัดกาฬสินธุ์

ค. หมู่บ้านหนองขาว ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลเวือ อำเภอขามเฒ่า อยู่ห่างจากถนน ชลประทาน 2.5 กิโลเมตร ถนนเขาออกหมู่บ้านสะควก ยกเว้นระยะทางประมาณ 500 เมตรนั้นเป็นดินทราย หมู่บ้านประกอบไปด้วยครัวเรือน 64 หลังคา คนกลุ่มแรกอพยพมาจากอำเภอชวบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อประมาณ 50 ปีมานี้เอง หมู่บ้านรวมกันเป็น กระจุกเดียวกัน มีถนนผ่านกลางหมู่บ้านหนึ่งสาย

ง. หมู่บ้านนาเชือกเหนือ ตั้งอยู่หมู่ที่ 11 ตำบลเวือ อำเภอขามเฒ่า อยู่ห่าง จากถนนชลประทาน 500 เมตร หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากเขื่อนชลประทานลำปาว 3 กิโลเมตร ประกอบไปด้วยครัวเรือน 136 ครัวเรือน ภายในหมู่บ้านมีซอยตัดผ่านหมู่บ้าน 4 ซอย คนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาแต่เดิมในหมู่บ้านนี้